

MATERIALES D'ANTROPOLOXÍA

La cultura y les pallabres

ROBERTO GONZÁLEZ-QUEVEDO

Esti títulu ye mui xeneral, xeneral por demás. Por ello mesmo yo nun voi equí a falar de la cultura y les pallabres en xeneral, porque ye un tema tan grande, tan ensin fin que sería imposible faelo.

Hai unos meses l'Academia de la Llingua Asturiana espublizó un llibru mío, *Antropoloxía llingüística*, nel qu'estudiaba dellos de los aspectos teóricos que planteen les rellaciones ente cultura y llingua. Pero son tantos los caminos que surden de la problemática de l'antropoloxía de la llingua que si s'afonda nestos temas lo que se multiplica son les entruques y los enigmes respeutu a eso que social y culturalmente ye'l llinguax humanu.

Lo que voi faer darréu ye analizar dellos aspectos concretos, delles observaciones respeutu a la cultura y la llingua, especialmente en rellación cola problemática de la identidá étnica.

Ún de los problemas de la cultura y la llingua comu fenómenos sociales ye qu'a lo llargo del mundu hai conflictos culturales y llingüísticos, o seya, resulta que surden competencies ente llingües y conteníos culturales. En realidá más que competencia ente llingües lo qu'hai ye competencia ente falantes de diferentes llingües al usales.

Nestos años caberos de sieglu puen observase delles carauterístiques del presente que tienen una especial relevancia. Estos rasgos relevantes d'anguaño son, de xuru, munchos y de xacer abondo diferente. Podrá discutise en cuantes a cuállos son estos rasgos y tamién a la importancia más grande o más pequeña d'unos y otros, pero ye difícil negar qu'ún de los carauteres inevitables de finales d'esti sieglu ye que los conflictos culturales y étnicos son perimportantes.

Na ideoloxía de consumu que güei circula per munchos ambientes hai un tópicu que ta enquivocáu dafechu y que los caberos acontecimientos mundiales desmintieren ensin dulda denguna. Esti tópicu ideolóxicu de que falo ye la *creencia* de que vivimos nun presente percivilizáu, onde ún de los aspectos significativos ye'l supuestu desanicu del puxu de les identificaciones étniques y grupales.

La idea de que nós somos la última y la más llúcida fornada de la hestoria ye un tópicu qu'atopamos asgaya en munchos intelectuales del presente. Quier esta xente, nun llinguax de complicitá y autosuficiencia pretenciosa, afitar que nos nuestos tiempos tenemos munches llaceries, pero tamién una virtú perfecta: nun somos sectarios, nun somos gregarios, somos tolerantes. O, polo menos, somos menos sectarios, nun somos tan gregarios, somos más tolerantes.

Estos intelectuales axunten a la so pretensión la lóxica y narcisista creencia nel honor de ser a disfrutar d'esta privilexada superioridá hestórica. Meciendo orgullu y tristura, piensen que son los depositarios de la racionalidá, de la tolerancia y pola mor d'eso lluchen escontra la tribu, escontra lo primario. Y presumen por ser meyores que los que pregonen que son de dalgún llugar.

Pero nun ye raro que los mesmos qu'asina razonen, los que presumen de nun ser de tribu denguna tengan tamién un suelu propiu, aunque deben cosideralu tan natural que nin son a dase cuenta de la so existencia. Nun ye d'extrañar, entós, que s'emocionen coles figures cumales de la *so* literatura o arremellen los güeyos pol progresu de la *so* llingua en comparanza coles otres...

Nesti complexu de pensamientu mentar la palabra "tribu" ye'l recursu más usáu pa marcar negativamente l'actitú escontra la que lluchen. "Tribu" ye pa ellos irracionalidá, absurdu, fanatismo, intolerancia, fundamentalismu. Pero esti usu del términu "tribu" ye un usu enquivocáu, xustificáu namás pola ignorancia. Fala asina de "tribu" aquél que nun sabe lo que ye una tribu. Porque les sociedaes tribales de verdá probablemente nun yeren más fanátiques que les nuses en cuantes a la fuerza de la identificación grupal. Porque denguna sociedá tribal, denguna tribu tien fecho tantos crímenes comu los qu'anguaño se comenten por ser de los nuses o de los otros. El contemporaneu d'esti sieglu foi pa faer munches más aiciones sanguinaries pola cuenta del sectarismu y la diferencia cultural que les que pudieren faer toos esos pueblos a los se llama primitivos, a los que suel atribuíse-yos una crueldá yá superada.

La nuesa sociedá actual ye percomplexa y ye verdá qu'anguaño pue individualmente haber

actitúes personales apátrides, marxinales. Pero estes actitúes, amás de ser, pa mí concretamente, mui respetables y lúcides, son puntuales, aneudótiqes, socialmente poco significantibles. En realidá, el presuntu sentimientu anti-grupu del presente ye una reaición que disimula y mazcara una pasión apremiante, una emoción ensin resolver, un conflictu que quier negase.

La verdá ye que'l nuesu tiempu ye un tiempu de conflictos culturales y étnicos. Enxamás se plantearen más crudamente, enxamás se racionalizaren tanto les distintes soluciones, enxamás pudo llegase tan lloñe y con tantu puxu hasta'l final comu anguañu. Pero además esti últimu tiempu hestóricu vien carauterizáu por una particularidá importante, porque esti tipu de conflictos revístese, quiérase o non, coles dimensiones y col sen del nacionalismu.

Nos fenómenos que s'axunten embaxu'l nome de nacionalismu lo que pasa ye que los problemes del conflictu étnicu y cultural algamen la so referencia total al sistema del poder políticu, al estáu comu estructura política. Comu la fuerza de la máquina del estáu y la so lóxica implacable ye tan grande, nun ye raro que los problemes étnicos, planteaos dende la dimensión epocalista del nacionalismu tengan una trascendencia social y hestórica muncho más importante.

Soi de los que piensen que'l nacionalismu nun ye una ideoloxía, sinón una forma d'igualar unes rellaciones polítiques en determinaes époques hestóriques. Y nun ye nada raro qu'en contestu del nacionalismu la cultura y la llingua algamen un aquel especial, porque la mentalidá nacionalista fai de lo cultural, y tamién de lo llingüísticu, el formientu de les rellaciones ente individuos:

La cultura d'un home, l'idioma nel que lu educaren y nel que prauticó, ye la so más importante posesión, la so tarxeta d'entrada a la plena ciudadanía y a la dignidá humana, a la participación social... Asina, la cultura, que yera daqué asemeyao al aire respirao polos homes y del que nin yeren apenes conscientes, vuélvese de repente perceutable y significante. La cultura, comu la prosa, faise visible y aniciu d'orgullu, amás de prestar. Naz la edá del nacionalismu (Gellner, 1987: 16).

Pero ¿cómu ye posible que nestos díes de tolerancia y superación de los fanatismos ancestrales encontremos tantísimos conflictos culturales y étnicos en xeneral y nacionalistes en particular d'un requexu a otru del planeta? Dellos ideólogos vaticinaben que la hestoria corría a favor del desaniciu de les diferentes bases d'identificación de los homes ente sí, pero resulta que la hestoria real paez dir na direición contraria.

Toos estos enquivocos son un síntoma de que'l problema de los conflictos que surden de la diversidá cultural nun s'analizaren en xeneral con fondura. Lo qu'alcontramos asgaya ye l'averamientu superficial y enllenu de tópicos, cosa que tien aniciao una mozada de sonces ideolóxicos que puen valir pa serenar los sentimientos o pacificar les mentes qu'antinen a afuxir de la realidá. Pero fai falta una visión sincera y realista del problema. Nun hai dulda de que ye un problema, cosa que quier dicir que nun hai dulda de que los problemes étnicos y culturales que crecen esixen de toos un esfuerzu pa la so resolución positiva. Nun se topar col problema y arrexaxase en pures consignes ye namás dexar pa más tarde les consecuencies negatives de la situación.

Ye particularmente ruina y vacía la consigna del universalismu. Los que pretenden ser los depositarios d'esti aroma ideolóxicu en forma de rechazu a toles maneres d'identificación grupal o cultural pretenden pa sí mesmos el nome de "universalistes". Pero cuasi tolos personaxes que presumen d'"universalistes" son polo xeneral fundamente provincianos, porque, comu ye lóxico, namás a un provincianu-y fai falta la etiqueta encesa del "universalismu". En conxuntu d'ideas que formen esta nublina universalista alcuéntrase, amás, otra pieza importante: l'individualismu.

Cuando se diz que la nuesa época superó, que'l nuesu tiempu tien yá superaes estes etapes de gregarismu y de sectarismu cultural, suel ponese comu piedra clave de tal cambiu qu'agora somos individualistes, qu'agora lo que manda ye'l yo, el mandatu moral personal. Pero ésti ye un fondu enquivocu.

Porque l'individualismu ye'l gran presupuestu, el finxu fundamental onde s'afita una forma d'identificación étnica fuerte, comu ye'l casu del nacionalismu. Ye verdá que de primeres, mesmamente pal sentíu común, mientres más crez el pesu de la conciencia del yo individual paecería qu'habíen de menguar los llazos d'identificación colos demás. Pero nun ye asina, sinon que, pola cueta, l'individualismu vieno a iguar la cultura de sociedaes mui articulaes gracies al puxu nacionalista.

Pa dicilo con un exemplu cenciellu, pue valir pensar cómo'l nacionalismu de verdá, el que tien atropao más éxitos, el fechu de verdá surdió precisamente nos países occidentales onde puramente la idea d'individuu caltúvose y enraigonóse más. Y ye que, por muncho que sorprenda y seya un escándalu pa inxenuos y optimistes, l'individualismu ye la otra cara del nacionalismu. Dengún home de tribu ye nacionalista, en denguna tribu aniciaren movimientos asemeyaos a lo qu'anguaño entendemos por nacionalismu, seya pacíficu o violentu, opresor o llibertador, de país grande o pequeñu.

Ye posible qu'en futuru creza la presencia de los nacionalismos y de tou procesu d'identificación cultural y étnica. Ye hasta probable mesmamente que los conflictos culturales seyan todavía más xeneralizaos. Por eso nun ye raro'l munchu interés que nos años caberos apaez polos procesos rellacionados col tema de la identidá.

Marianne Mesnil ya Irene Popoya tienen repasao hai poco cómo se reproducen los tópicos colos que se marca a los que son nuevos y a los que nun son nuevos. A los nuevos suel dáse-yos los atributos propiamente humanos, mientras qu'a los demás lo que se-yos asigna son peculiaridaes más bien d'animales: comer carne crudo, ser peludos y nun ser a cortase'l pelo, nun ser quien a falar bien, etc.

El mosaicu etnocultural de la Europa d'anguaño ye'l resultáu d'un procesu llargu de conquiestes, alcuentros, griesques ente pueblos que vinieren de lloñe y terminaren allugándose nes rexones onde afitaren la so hexemonía per enriba de les sociedaes autóctones.

La hestoria d'esti poblamientu y organización del vieyu continente ta marcada por una serie d'apellativos etnomímicos a travéis de los que los diferentes grupos sociales definen la so autonomía respeutu a les otres etnies estranxeres (Mesnil y Popova, 1993: 179-198)

Ensin dulda los tópicos van cambiando de conteníos, pero tamién ensin dulda'l fechu d'asignar asimétricamente les virtudes y los defeutos sigue siendo ún de los mecanismos universales pa marcar les dixebreres ente los grupos humanos.

Nos nuevos díes nun ye posible articular la sociedá ensin tener en cuenta estos sistemes d'identificación que tamos analizando. Esto ye imposible torgalo, y vemos qu'ensin aparar surden procesos, amás de caltenimientu y de conflictu d'identidaes, d'igua de nueves identidaes tamién. Nesti sentíu ye perinteresante lo que nos apurren Z. Biro y J. Bodo en cuantes a cómo se fai, alrodiu d'una entidá alministrativa en Harghita (Norte de Rumanía), tola estructura d'una identidá cultural. En pocos años íguase una nueva identidá qu'entama cola seleición de los elementos básicos que formen esa configuración. N'escoyéndose estos elementos básicos, pásase a un procesu d'integración y d'estandarización. Dellos elementos d'éstos (dalgunos rasgos específicos, unes montañes propies, unes viesques) xúbense a la categoría de símbolos y artículense nuna retórica que xustifica la nueva identidá. La poetización, la mitificación y tamién la sublimación terminen la xera d'iguar una nueva referencia de grupu:

Los elementos selecciónense pel sistema de clichés retóricos mediante un filtru interpretativu. El monte, les montañes tienen munchos matices, pero nun algamen toos a participar na construcción de signos representativos del mesmu xeitu. De los abetos, por exemplu, retiénense non tolos aspectos, sinón que tan siempre verdes, siempre de pies, siempre creciendo, siempre arimándose al sol, siempre valoratibles. Destáquense estos aspectos pal cliché y escaécense los otros (Biro y Bodo, 1993: 235-242).

Non mui lloñe d'esta última zona, nel Ródope oriental (Bulgaria), describeseos n'otru interesante análisis cómo conviven diferentes grupos culturales y étnicos nuna sociedá per-complexa: búlgaros cristianos, búlgaros musulmanes, turcos sunnites, turcos chiítes, xitanos cristianos, y xitanos musulmanes.

Esti llaberintu balcánicu caltién, sicasí, la convivencia pacífica, porque una riestra de costumes y de ritos tresversales caltienen el respetu ente los diferentes grupos. Pero esto nun quier dicir que'l peligru nun tea ahí, tapecíu, comu tuvo escondió n'otros llugares. Sería enquivocase zarrar los güeyos y repetir namás l'enxame de consignes que-y val a Europa Occidental pa xustificase. Fai falta ser conscientes de que la única solución ye asumir la realidá tal comu ye: la diversidá. La humanidá ye diversa y namás el respetu a les minoríes y, dende'l puntu de vista estrictamente políticu, la democracia, pue dar una solución al problema. Porque'l desaniciu, la política d'esterminiu nun ye una solución a la realidá de la diversidá étnica y cultural, ye namás l'entamu inmoral de problemes nuevos y más graves.

Repeutu a esto, merez destacase una obviedá. La cultura val pa integrar a los homes. Esa ye la función básica de los fenómenos culturales. Nesti guapu exemplu nel Ródope oriental vemos los diferentes ritos, costumes y vezos afilvanando la solidaridá intergrupal: les fiestes, el ciclu vital, los rituales de les families, les creencies.

Peño la diversidá cultural ye una realidá imposible de desaniciar. Y negala nun lleva más qu'ái camín de la intolerancia.

L'aceutación de la diversidá etnocultural, la tolerancia, éstos son los únicos principios que puen aniciar un universalismu auténticu, real, sanu, un universalismu humanu y con futuru.

Pero dientru de la cultura hai unos elementos particularmente importantes: les pallabres. Elles son la forma más aquello de comunicación y en mundu de les pallabres alluma una manera de ver el mundu, una manera de percibir les coses con xeitu. Pero a esto hai qu'a-xuntar que les pallabres, la llingua son mui definitives a la hora d'iguar los grupos étnicos.

Ente les llingües pue iguase una rellación d'asimetría, de forma qu'una llingua pue tar subordinada, discriminada o marxitada respeutu a otra y asina ye comoalcontramos el conceutu y los procesos de diglosia o los de sustitución, qu'equí nun voi faer más que mentar.

Toos estos procesos de minorización llingüística tienen un llau éticu, de militancia, d'ideoloxía política, pero tamién son fenómenos socioculturales de gran interés teóricu, son en sí mesmos valoratibles pal estudiu.

Llama munchu l'atención el fechu de qu'en cuasi toos estos procesos hai unos rasgos comunes, unes carauterístiques recurrentes. Voi faer delles reflexiones respeutu d'estes carauterístiques que se repiten n'otros sitios y peme lo más curioso referime a un exemplu clásicu comu'l de Irlanda.

Onde pue vese claramente qu'una llingua ye más qu'una forma de comunicase y qu'una manera de percibir el mundu ye nun casu comu'l que nos cuenta Pitt-Rivers y que tengo mentao n'otru llau (Cf. González-Quevedo, 1994: 108). Observa esti antropólogu comu nos viaxes qu'anguañu faemos n'avión repítense vezos perasemeyaos a los rituales de pasu que tan frecuentemente atopamos n'otres cultures, n'otres munches cultures, anque ye verdá que'l viaxe n'avión ye un actu bien alloñáu de la sociedá tradicional. Pero a propóscitu del estudiu d'un d'estos viaxes trespasando la frontera d'Irlanda cuéntanos Pitt-Rivers que la compañía aérea irlandesa usa la llingua irlandesa pa da-yos a los viaxeros les informaciones oportunes. Sicasí, resulta que l'irlandés ye una vieya llingua celta que, según les sos pallabres

namás falen dellos paisanos de la costa oeste que nun viaxen n'avión. (Pitt-Rivers, 1986, 124).

Lo que diz Pitt-Rivers nun ye una esaxeración, porque efeutivamente l'irlandés ye anguañu una llingua bien minorizada y, anque peles cais irlandeses hai dalguna presencia de la llingua, esta presencia tien bien poca vitalidá y espontaneidá. Ye, por exemplu, significativu'l fechu de qu'al mesmu tiempu que nos pasaportes de la Comunidá Europea figura l'irlandés comu llingua oficial hai que considerar a esta llingua comu una de les más amenazaes pal futuru, más qu'otres llingües que tan mui lloñe de tener una reconocencia oficial por parte de les instituciones comunitaries europees. En realidá, dientru de la Unión Europea hai una centru, una institución empobinada a protexer les llingües de poca difusión, les llingües pequeñes. Y ye precisamente'l gobiernu irlandés ún de los sofitos más importantes d'esta oficina pa la defensa de les llingües de poca difusión.

El casu ye que Pitt-Rivers percibe'l siguiente dibuxu d'esti comportamientu llingüísticu, dientru del avión, en viaxe asemeyáu al ritu de pasu:

créase asina una situación, menos única nos anales de l'antropoloxía de lo que podía pensase, na que daquéen declama'l so testu nuna llingua que nun conoz a xente que tampoco la entiende (Pitt-Rivers, 1986, 124).

Nun ye casualidá que diga Pitt-Rivers qu'ésta situación nun ye una cosa perestraña, porque dientru de la cultura'l mundu de los símbolos siempre ta presente, siempre alita d'una forma o d'otra forma. Y la llingua, comu tolos fenómenos humanos, comu toles coses usaes pol home ye tamién un símbolu: les frases declamaes n'irlandés igüen un ritual de pasu, marcando con puxu la frontera que guarda la nación irlandesa escontra la Gran Bretaña o los otros países. El testu nun se llea pa tresmitir les idees que s'atopen nél sinón pa dexar bien clara la idea de qu'hai una nación diferente, una espaciu qu'esix trespasar l'umbral si se quier entrar o salir d'él. Namás pue resultar absurdu esti fechu descritu por Pitt-Rivers si s'escaez la dimensión social y étnica del llinguax.

Pero ensin dulda esti fechu de que la llingua ye más qu'una forma de comunicase nun resulta familiar namás a los antropólogos, porque, de forma recurrente y tópica dafechu los defensores de les identidaes culturales y polítiques tán avezaos por demás al usu simbólicu de la llingua.

Podía pensase que los nacionalistes irlandeses que llucharen pola independencia d'Irlanda y qu'acabaren algamándola descuidaren la cuestión llingüística. Porque si nun escaecieren la cuestión del irlandés, ¿cómu ye posible qu'esta llingua tea agora nuna situación tan mala, cuandu resulta que les fuerces nacionalistes irlandeses fueren a llograr la victoria política total?

La realidá ye que los líderes políticos irlandeses sí yeren conscientes de la importancia de la llingua pa la nación irlandesa. Voi referime a ún de los políticos irlandeses más significativos en cuantes a la reivindicación de la soberanía irlandesa, a Eamon de Valera. De Valera naciera l'añu 1882 en Nueva York, fíu del sevillanu Juan de Valera y de Catherine Coll of Knockmore, Bruree, Co Limerick, n'Irlanda. Pero en 1885 muerre'l pá y Eamon marchó pa Irlanda, al cuidáu de la so familia irlandesa. El nacer n'América llibrólu de la muerte en 1916, pero nun foi denguna torga que lu estremara de la cuestión irlandesa, sinón tolo contrario. En 1926 iguó'l *Fianna Fáil*, un nuevu partíu republicanu irlandés del que foi la figura más impor-

tante durante munchu tiempu. Vieyu potente, en 1966, elixérenlu otra vuelta Presidente de la República d'Irlanda y l'últimu día que foi presidente aseguró que nun taba lloñe la xuntura irlandesa. Morrió en 1975.

Está llarga vida pasó per munches esperiencies hestóriques, comu la Segunda Guerra mundial, na que l'esmolimientu irlandés escontra l'imperialismu inglés llevó a Irlanda a la neutralidá. Pero nesta llarga vida, enllena d'actividá política, de Valera foi testigu esceicional de los sueños, les alternatives y la realidá d'un elementu básicu de la cuestión irlandesa, el gaélicu irlandés.

En mes de xunu de 1917, en campaña eleutoral decía de Valera:

Pero llegará ceu'l día nel que les eleiciones puedan faese en llingua irlandesa. (Mac Aonghusa, 1983: 37).

Falando a la xente del *Fianna Fáil*, de Valera recuerda lo importante que ye la llingua pa la reivindicación irlandesa, que tien comu ún de los sos oxetivos

la restauración de la llingua irlandesa comu llingua falada pol pueblu y tamién iguar una forma nacional de vida propia según les tradiciones y los ideales irlandeses (Mac Aonghusa, 1983, 38).

La cuestión llingüística yera pa Eamon de Valera de primer orde, por eso diz que

Fai falta que la xente seya consciente de lo que la restauración de la llingua significa pa la nuesa nacionalidá. La única manera d'afitar la nuesa nación... ye asegurando la nuesa llingua comu llingua del pueblu irlandés (Mac Aonghusa, 1983: 38).

Esti políticu irlandés va manifestando los aspectos concretos d'esta importancia de la llingua pal futuru d'Irlanda.

Asina, la llingua ye la muria que defende a Irlanda:

Davis dixo que la llingua yera una proteición más segura qu'una fortaleza o un ríu. La meyor forma de preservar la filosofía de la vida, de preservar la vida propia y espiritual y cultural del pueblu ye gracies a la llingua (Mac Aonghusa, 1983: 39).

La reivindicación d'una identidá xeneralmente fai alusión a la busca de lo que ye puro o auténtico o más aquello en cuantes a lo propio y esclusivo. Tamién pa la Valera la llingua ye

un camín escontra esa finalidá, poro, defender la llingua ye defender a Irlanda de los peligros del presente:

Ye la meyor manera de caltener pura la tradición irlandesa y la meyor garantía delante los sucesos d'anguañu (Mac Aonghusa, 1983: 39).

Ye mui interesante la observación que fai de Valera respetu a cómo la llingua ye, comu denguna otra cosa, a abarcar tol sedimentu hestóricu, tolos vezos propios, tola sensibilidá heredada, nuna pallabra, tola cultura. Especialmente la llingua escrita, los llibros, nacen del raigañu más fondu de la cultura propia, del mundu espiritual iguáu col tiempu:

Cada llibru n'irlandés ta saturáu de les creencies y la filosofía del nuesu pueblu y si queréis salvar estes coses, el meyor camín ye usar los instrumentos qu'encarnen toos esos ideales (Mac Aonghusa, 1983: 39).

Dende la independencia d'Irlanda ún de los problemas fundamentales pa la unificación foi la cuestión llingüística. Pero esto ye lo que piensa, n'añu 1939, de Valera respetu a lo que val la llingua pa la nación irlandesa:

Por exemplu —diz él—, falando por mí mesmu, yo nun renunciaría, pola mor de la unidá d'Irlanda, a la política d'intentar faer una Irlanda irlandesa. Si mañana me dixeran: Puedes tener una Irlanda entera si renuncies a restaurar la llingua nacional comu llingua falada pola mayoría de la población, yo diría, pola mio parte, que non (Mac Aonghusa, 1983: 41-2).

De Valera argumenta, pa sofitar esa renuncia, que la llingua garantiza la esistencia d'una nación:

Diría que non, y diríalo porque creo que mientras la llingua permaneza seréis a estremar les carauterístiques nacionales que-y faen posible a la nación seguir viva. Si pierdes la llingua, cuerres el peligru de l'absorción (Mac Aonghusa, 1983, 42).

D'una forma llapidaria y contundente afita esta idea:

La recuperación de la llingua nacional ye la garantía más segura de qu'esta nación continuará esistiendo (Mac Aonghusa, 1983: 42).

Pero alvirtióse yá que la situación actual del irlandés ye abundu murnia. De Valera yera per-consciente de la dificultá de faer alitar otra vuelta una llingua en procesu de sustitución.

Refaer llingüísticamente Irlanda

ye un trabayu y significa sacrificiu (Mac Aonghusa, 1983: 39)

escribió de Valera en 1938. Y ye qu'en toes estes cites vemos perfeutamente dibuxada esa tensión ente les tendencias *epocalistes* y les tendencias *esencialistes* mentaes por Geertz (1989: 208). Na xera d'iguar un nuevu estáu una de les tendencias ya a afondar nos rasgos culturales propios, nes tradiciones, nos vezos, tendencia esencialista, a la busca de la auténtica realidá propia. Pero otra tendencia, y, ensin dulda, necesidá, ye dir cola mesma corriente na que cuerre la hestoria de los otros pueblos, caltenese na oleada de la hestoria. Estes llinies de Valera reflexen el dilema del nacionalista, y de la sociedá na que vive, a la hora d'iguar la so nación. Nun ye, evidentemente, ésti un casu raru, sinón frecuente cuando estudiamos la dinámica de les llingües como fenómenos d'identidá. Por ello diz Geertz:

La elección de la llingua ye, en verdá, un bon exemplu, que resulta hasta paradigmáticu. Nun veo dengún nuevu estáu nel que nun salga esta cuestión d'una manera o d'otra a nivel de la política nacional. El puxu del esmolimientu fechu por esta cuestión y la efeutividá cola que llegó a tratase cambien mucho, pero por diverses que seyan les expresiones, la "cuestión de la llingua" refierse precisamente al dilema d'esencialismu y epocalismu. (Geertz, 1989: 208).

Nun discursu del añu 1949, el políticu afondaba na so preocupación pol destín del irlandés. Porque dábase él cuenta de que por mucho que trabaye y que programe'l gobiernu, si la sociedá nun se decide a falar l'irlandés, ésti perderáse, y fai una comparanza campesina:

Namás será posible recuperar la llingua si un númberu suficientemente grande de xente la deprende y de forma incansable y perseverante ye pa usala. Puedes llevar un caballu al agua o l'agua al caballu, pero nun puedes faelu beber (Mac Aonghusa, 1983: 43-4).

Falando pela radio en 1943, fai de Valera quizabes les declaraciones más sentíes respetu a la importancia de la llingua pa la identidá irlandesa. La llingua conviértese na esencia d'Irlanda:

Ye pa nós lo que denguna otra llingua pue ser. Ye lo que ye mui de nós. Ye más qu'un símbolu, ye una parte esencial de la nuesa nación. Iguárenla centenares de xeneraciones de los nuegos antepasaos. Nella ta depositada la esperiencia acumulada del pue-

blu que mesmamente antes de ser cristianizáu vivió nuna cultura y una sociedad bien fecha. La llingua qu'anguañu se fala n'Irlanda ye descendiente direuta de la llingua que falaren los nuegos antepasaos cuantayá, hai munchu tiempo (Mac Aonghusa, 1983: 43).

Nun momentu crucial pa la hestoria de la vieya islla celta, de Valera piensa no mucho que val la llingua propia:

Comu ferramienta de tres mil años de la nuesa hestoria, la llingua ye pa nós un tesoru de valir incalculable... Si rompemos con ella, dexamos una parte grande de nós mesmos, perdemos la llave del nuesu pasáu, cortamos los raigaños del árbol. Ensin la llingua enxamás podríamos aspirar a ser más que la mitada d'una nación (Mac Aonghusa, 1983: 43).

Eamon de Valera nació, comu yá se dixo, en 1882, en Nueva York. Nesti mesmu añu nació otu irlandés, James Joyce, nes afueres de Dublín. Entrambos percibieren de manera mui diferente el destín d'Irlanda, porque Joyce foi visceralmente enemigu del nacionalismu irlandés, al que ridiculizó acedamente, por exemplu, en capítulo 12 del *Ulises*, embaxu la personalidá del “Ciudadanu”.

La so obra cume, *Ulises*, entama con unes escenes na torre redonda onde James Joyce viviera cuando yera nuevu, con otres dos persones, un amigu y un estudiante inglés interesáu na llingua y cultura irlandesa. A tolos que tenemos una predileición por Joyce préstanos visitar aquella torre, güei muséu, que quixo ser un *ómphalos*, l'embeligrú d'una llucha escontra la tradición irlandesa, helenizando la céltica Irlanda.

Nes primeres páxines del *Ulises* presénten-y a una vieya el estudiante inglés y asina íguese esti diálogu.:

—Ye inglés —dixo Buck Mulligan— y cree que n'Irlanda teníamos que falar irlandés.

—Sí que teníamos que falalo —dixo la vieya— y a mi dame muncha vergoña nun falar yo mesma esa llingua. Los que la saben tiénenme dicho que ye una llingua mui grande.

La entuga respetu a la llingua, el dilema de la llingua ye'l dilema de la nación. Y la nuesa forma d'amirar pa la cultura y les pallabres ye una forma d'entrganos ¿qué somos? y tamién ¿qué queremos ser?

BIBLIOGRAFÍA

- BIRO, Z. y BODO, J. 1993. "La pratique d'édification culturelle d'une région". *Civilizations*, XLII, 2: 235-242
- GEERTZ, C. 1989. *La interpretación de las culturas*. Gedisa. Barcelona.
- GELLNER, Ernest. 1987. *Culture, identity and Politics*. Cambridge University Press. Cambridge.
- GONZÁLEZ-QUEVEDO, Roberto. 1994. *Antropoloxía Llingüística. Cultura, llingua y etnicidá*, Academia de la Llingua Asturiana. Uviéu.
- MAC AONGHUSA, Proinsias. 1983. *Quotations from Eamon de Valera*. The Mercier Press. Dublin.
- MESNIL, M y POPOVA, A. 1993. "Étranger de tout poil ou comment on désigne l'autre". *Civilization*, XLII, 2: 229-234.
- PITT-RIVERS, J. 1986. "Un rite de passage de la société moderne: le voyage en avion". En *Les rites de passage aujourd'hui*. Éditions L'Age d'homme. Lausana.